

Pošto je diskusija o društvenoj kritici i „bespoštednoj kritici svega postojećeg“ već otpočela, ja se osećam oslobođenim obaveze da iznosim argumentaciju o tome zašto i u kom smislu o toj kritici treba govoriti. Reći ću samo da mi je namera da govorim o političkoj kritici i o političkim aspektima društvene kritike.

Po definiciji je svaka kritika određeno ispitivanje i ocenjivanje stvari: različitih mišljenja, stavova, ideja, teorija i doktrina. U društvenoj i političkoj oblasti ona je izražavanje stava prema nekoj pojavi, društvenom procesu, organizaciji ili pojedincu. U ovom najopširnijem značenju je pravo na kritiku jedna od osnovnih sloboda čovekovih, sloboda koja je u našem političkom sistemu sve bolje naglašavana i organizovana. Ona je tesno povezana sa slobodom mišljenja i slobodom javne reči ali se na njih ne svodi. Jer, ako je kritika iskazivanje određenog sopstvenog stava, onda nje ima ne samo u onome što je rečeno i napisano, nego i u izbegavanju politike, u apstinenciji i demobilizaciji,



u obustavi rada, u demonstracijama, itd. U dnevnoj političkoj praksi se međutim često smatra da je pažnje vredna samo verbalna kritika, dodajući tome naravno i otvorene konflikte koji su već dobili dimenzije „slučaja“ ili „afere“. Tako se i dešava da se onda u političkoj akciji utroši daleko više vremena na raščišćavanje javnih i polujavnih izjava jednog srazmerno malog, ali u svim i svakakvim raspravama prisutnog (rekao bih: politizirajućeg) dela građana, a da se ozbiljnije ne zamisli nad pitanjem kakva je pozicija onih česlo veoma značajnih grupacija koje su u tim raspravama malo učestvovala. Da budem konkretniji: mislim na grupacije kao što su radnici, kada je u pitanju odlučivanje u razmerama širim od fabričkih, kao što su individualni poljoprivredni proizvođači, a zatim i na kategorije kao što su pripadnici slobodnih profesija, školska i studentska omladina, vojnici — opet u pitanjima koja nisu staleška.

Vraćajući se opet definiciji društvene kritike, treba reći još i ovo: iz nje nikako ne sledi da kritika mora biti negativno usmerena. Kritikovati znači zauzeti argumentovani

stav, a taj stav može da poprими najrazličitije oblike od potpunog usvajanja do apsolutnog odbačivanja neke tvrdnje ili pozicije. Postao je skoro običaj da se govori o kritici tamo gde se u stvari misli na oštriji ili blaži vid društvene osude — a te dve stvari ni u kom slučaju nisu identične.

Četvrti plenum je predstavljao presudno značajan momenat za razvoj društvene i političke kritike u zemlji. No daleko je važnije od pozivanja na ovu činjenicu ustanoviti u kom smislu i na kom terenu je on dao podsticaja za demokratizaciju kritike i javne reči. Po mom mišljenju je on u tom pogledu imao tri važna obeležja:

Prvo, delovao je snagom primera; sam je predstavljao do kraja principijelan idejni obračun u redovima Saveza komunista do kojeg je došlo u demokratskoj atmosferi, i time je omogućio ne samo to da se osudi određena grupa u rukovodstvu nego i da se unapred osude i svi oni koji priželjkuju drugačiju vrstu obračuna i drugačiju atmosferu za nju;

Drugo, Plenum je prekinuo praksu po kojoj je nekoliko organizacija i organizama u našem društvu ostajalo izvan kontrole i uticaja javnosti i razotkrilo teške nacionalističke i druge zloupotrebe do kojih je u takvoj atmosferi moralo da dođe; i

Treće, preciznošću svojih odluka ovaj Plenum je umnogome doprineo tome da kritika i u drugim sredinama i povodom drugih pitanja postane jasnije usmerena i tačno adresovana, da bude manje kritika „neklih“, a više određenih pojava i ljudi.

Međutim, bilo bi veoma uprošćeno, idealistički čak, smatrati da je društvena kritika (i to ona u obliku negativne verbalne kritike) postojala samo u zanemarljivoj količini i na uskom ograničenom društvenom prostoru sve do onog momenta dok je nismo počeli ovako opipljivo srećati u javnosti, u štampi, u časopisima, na sastancima. Verovatno u to, znači sumnjati u kritičku moć čoveka, građanina i proizvođača, poricali mu sposobnost da o ljudima i pojavama misli samostalno i izvan nekakvih zvaničnih idejnih klišeja, ne verovati, u krajnjoj liniji, u njegov racionalan odnos prema politici. (Istorijska je činjenica, uostalom, da nekakav oblik društvena i politička kritika prima čak i u onim režimima koji ne samo da ne podstiču njen razvitak, nego je i direktno suzbijaju). Treba dakle umesto nemotivisanog straha od tobožnje poplave kritike konstatovati da je društvena i politička kritika kod nas u poslednjih nekoliko godina postala u velikoj meri javna, da (ni pored značajne uloge koju one imaju u njenom formulisanju) nije nikakva svojina društvenih i političkih organizacija, da se ona takođe institucionalizovala i kroz štampu, film, radio i televiziju. Treba računati sa mogućnošću da će uporedno sa takvom promenom i anti-komunistička raspoloženja i druga neprijateljska nastojanja jasnije izići na videlo, ali ne treba zbog toga pokazati zbunjenost, a još manje treba takvu mogućnost dramatiizovati. To nije nikakav razlog za strah od borbe na otvorenoj areni, treba se setiti da je Komunistička partija Jugoslavije, i kada je predstavljala brojčano neznatnu manjinu, uspevala da presudno utiče na politiku i na istoriju.

Ovde se dolazi do pitanje političkog vrednovanja društvene kritike,

politički aspekti društvene kritike

ANDRIJA MAJTENJI

ke, do problema koji je u čitavom ovom kompleksu središni i najosetljiviji. Dok je, naime, svako gušenje kritike, svako onemogućavanje kritičara da argumentovano mišljenje iznese javno, u našim društvenim uslovima štetno, obrnuto ne važi i nije sama po sebi svaka kritika društveno vredna i politički korisna. U politici je kritika oblik akcije, forma i kao svaka forma vrednosno određena. Tačnije, njena vrednost je vrednost njenog sadržaja. Svoju vrednost politička kritika stiče od vrednosti političkog pokreta koji je formuliše, posredstvom njegovih htenja i njegovih istina. Utoliko se sa razlogom može smatrati ograničenom teza o „bespoštednoj kritici svega postojećeg“ kakvu je zastupaju mnogi naši filozofi.

Radi se, međutim, u svakom slučaju o veoma osetljivom razvodu. Jer, iz one iste tačke od koje treba poći da bi se ustanovila politička vrednost kritike, pozitivne ili negativne, polaze i svi oni koji bi da pravo na kritiku jednom izjavljeno opet oduzimaju, koji bi da zabranjuju, da cenzurišu. Tu kriterijum za razgraničavanje često ne može da bude ni tzv. kriterijum objektivne istine. Jer u politici (kao i u nauci,

uostalom) ima situacija kada paralelno postoji više „istina“ — naravno, svaka od njih nedovoljno dokazana. Praktičnim primerom: ista priča o nepodeljenom ličnom dohotku zvuči na jedan način kada je objašnjava uprava, na drugi kada je se dočepa neradnik i haranger, a verovatno na treći kada se o njoj izjašnjava većina radnika.

Treba, međutim, i posebno govoriti o jednoj vrsti političke kritike, tačnije o jednom načinu upotrebe te kritike. To je negativna politička afirmacija kroz kritiku, afirmacija na negativnom primeru. Često se o tendencijama antiforemskim, nacionalističkim, primitivističkim ili na drugi način politički štetnim iz sopstvene sredine — opštine, kraja ili republike, kod nas diskutuje skoro sa ponosom, u svakom slučaju sa uverenjem da ta diskusija pokazuje koliko kritičar poznaje život i određeni problem. U ovom nadmetanju sa mračnim činjenicama gubi se iz vida samo jedna okolnost, koja međutim, objašnjava mnogo: pitanje sopstvene odgovornosti za nastalu ili pretpostavljenu političku situaciju. A ako nje nema, onda je očigledno pomerena i moralna orijentacija samog kritičara.



Karikature u ovom broju: MICA MIHAJLOVIĆ